

УДК 340.132.626

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.28>**Олена Копитова,**

канд. юрид. наук,

старший науковий співробітник відділу організації

наукової діяльності та захисту права інтелектуальної власності

Національної академії внутрішніх справ,

суддя

Північного апеляційного господарського суду України

## ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ТРАНЗИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена дослідженню проблеми досягнення єдності судового правозастосування у період транзитності законодавства, адже згідно із принципом вірності Конституції рішення судів мають ґрунтуватися на верховенстві права і вирішенням справи досягати такого верховенства. Цього, на жаль, складно досягти країнам перехідної демократії чи країнам перехідного періоду, зокрема Україні. Метою є розкриття перспектив забезпечення єдності судового правозастосування в умовах транзитного законодавства. Методи дослідження: порівняльно-правовий, діалектичний, метод моделювання, синтезу й формально-логічний методи. Наголошено, що особа, відчувачи і розуміючи несправедливість закону чи його окремих положень, зокрема на стадії виконання їх приписів, може реалізувати згідно із ч. 6 ст. 55 Конституції України будь-який не заборонений законом спосіб захистити свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Звернення до суду у різних формах при цьому виступає найбільш поширеним і дієвим способом захисту. Обґрунтовується, що забезпечення єдності судового правозастосування у період транзитності законодавства вимагає консолідованої діяльності усіх публічних інституцій України, а не лише судів. Доведено, що конституційний принцип рівності прав передбачає однакове застосування правової норми. У багатьох постановках ВП ВС, рішення в яких можуть мати загальне значення для судової практики, переважно постають такі проблеми, що не мають свого розв'язання лише у приписах чинного законодавства та інших джерел. Доведено, що такі проблеми потребують обґрунтування за допомогою доктринальних засобів та врахування соціальних (позаюридичних) аргументів. Обґрунтовується необхідність законодавчого врегулювання виключної проблеми, яку у правовій площині ВС розв'язав, однак сама по собі проблема не зникла. Зауважується про необхідність початку й налагодження неформального діалогу у вигляді певних спільних нарад, а не тільки конференцій, круглих столів тощо, на яких будуть обговорюватися питання забезпечення єдності розуміння правових норм на першому етапі подолання перехідної юстиції в Україні, зважаючи на кардинально протилежні реформи останніх років.

**Ключові слова:** верховенство права, судове правозастосування, Верховний Суд, виключна правова проблема, транзитне законодавство, перехідна юстиція.

**Постановка проблеми.** Період, який нині проживає Україна, називається перехідним. Швидкоплинні трагічні події останніх років впливають на соціальний зміст держави, роблячи його все більш строкатим, фрагментарним та поляризованим. Це є нічим іншим, як загостренням перехідних процесів, що зумовлюють відмову від консервативного демократичного транзиту, який вичерпав себе на етапі встановлення «фасадної» демократії [9, с. 219]. Загалом країни перехідного періоду характеризуються різноманітністю політичних подій, а також кількістю постійно впроваджуваних реформ. Їх ще можна визначити як країни «транзитного суспільства». Під час цього періоду яскраво простежу-

ється «транзит влади», і, що особливо небезпечно (однак є природною рисою такого суспільства), «транзитність законодавства». Зокрема, ООН транзитними визначає постконфліктні суспільства, суспільства, що зазнали репресій і потребують поновлення верховенства права, примирення у зв'язку із широкомасштабними порушеннями права людини в умовах інституціональної кризи та кризи ресурсів, що вичерпуються, зниженою безпекою та проблемами розколу населення [2; 4, с. 534] за різними ознаками.

М.В. Савчин справедливо наголошує, що «країни перехідної юстиції, якою нині є Україна, потребують встановлення справедливих правил гри і ефективних владних установ.

Тому належне функціонування інститутів публічної влади розглядається як важливий фактор забезпечення прав людини [18]. Це можливо, якщо конституційна система ґрунтується на наступності правил, процедур і інститутів. Без континуїтета, тобто безперервності конституційної традиції, нація може просто опинитися на межі виживання. Континуїтет досягається через формування і збереження правил, в основі яких – повага прав людини і обмеження влади заради запобігання свавілля і тиранії. Такі правила повинні відтворюватися і примножуватися в постійній практиці діяльності органів публічної влади і приватних осіб [18]. Отже, безперервність конституційної традиції впливає на правонаступність законодавства, що особливо потрібно під час захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина та інших учасників суспільних відносин. Згідно із принципом вірності Конституції рішення судів мають ґрунтуватися на верховенстві права, і вирішенням справи суди мають досягати такого верховенства. Цього, на жаль, складно досягти країнам перехідної демократії чи країнам перехідного періоду, зокрема Україні. Питанням єдності судового правозастосування, в тому числі через судову правотворчість в Україні та країнах континентальної системи права приділяли увагу періодично такі вчені, як Є.Г. Бобрешов, С.Л. Дегтярев, А.Г. Карапетов, М.І. Козюбра, С.П. Головатий, Л.А. Луць, Б.В. Малишев, А.В. Малько, Н.М. Марченко, Н.М. Оніщенко, С.П. Погребняк, Н.В. Стецик, С.В. Шевчук та інші. Водночас ця проблема після судової реформи щодо правосуддя 2016 року, що дала активний старт транзитності законодавства, а також після прийняття процесуальних кодексів у новій редакції 2017 року ще не отримала належного наукового пізнання на загальнотеоретичному монографічному рівні. У межах цієї статті спробуємо заповнити цю прогалину.

**Метою цієї статті** є розкриття перспектив забезпечення єдності судового правозастосування в умовах транзитного законодавства.

**Виклад основного матеріалу.** Питання транзитного правосуддя (Transitional Justice) концептуально розкрили О.З. Хотинська-Нор і Л.М. Москвич під час дослідження ролі довіри в легітимації правосуддя у країнах транзитного періоду [4, с. 533–543]. Традиційно суд як інститут державної влади виступає першочерговим легальним суб'єктом захисту прав людини. В країнах розвинутої демократії його легітимність і незалежність не ставиться під сумнів. У той же час тран-

зитне суспільство характеризується глобальними соціокультурними трансформаціями. Цей період відрізняється розбіжністю темпів інституційних перетворень і змін у нормах, цінностях та способах поведінки людей. Дисонанс формальних та неформальних норм породжує кризові явища, які ведуть до застою розвитку демократії і суспільства. Таким є криза довіри до органів держави, в тому числі до суду [4, с. 533–534].

Навіть побіжно проаналізувавши усі суспільні події незалежної України, слід констатувати, що часті суспільно-політичні і революційні події останніх п'ятнадцяти років у нашій державі, зміни конституційного устрою та перманентні суперечливі реформи в сфері права (перехідна юстиція) не дозволили Україні стати країною розвиненої економіки. Це також стало причиною суттєвої міграції населення країни. Важливим при цьому є те, що перманентні суперечливі реформи й міграція є не тільки невіддільними ознаками країн перехідного періоду, а також виступають негативними передумовами для порушень прав людини. Також необхідно враховувати сплеск науково-технічного прогресу, що зумовлює постійну трансформацію суспільних відносин та появу абсолютно нових, наприклад, застосування криптовалюти як виду платежу, впровадження елементів штучного інтелекту у суспільні відносини, необхідності правового регулювання застосування нанотехнологій у медичній сфері тощо. І право, як універсальний регулятор, має встигати здійснювати належне упорядкування нових і новітніх суспільних відносин.

Крім того, завжди слід пам'ятати про ординарні, базові суспільні відносини з тисячолітньою правовою охороною (відносини безпеки життя і здоров'я, власності, конституційні свободи, питання взаємодії гілок влади тощо), що теж не залишаються незмінними. Такі відносини також розвиваються, а іноді навіть мутують [3, с. 7], тобто може відбуватися викривлення їх сутності залежно від запитів суспільства в певний період часу. Незалежно від рівня розвитку країни писаний закон ніколи не встигає своєчасно реагувати на нормативне врегулювання всіх суспільних відносин. Зазвичай спочатку реагує практика, створює звичаї, окремі з яких можуть трансформуватися у так звані «санкціоновані звичаї», а отже, саме практика формує власне бачення майбутнього нормативного регулювання.

Таким чином, додатковими проблемами країн перехідного періоду (країн «транзитного суспільства») виступає нестабільність і непрогнозованість законодавства, постійна

мінливість запиту суспільства, діаметральні цілі суспільства і влади. Тому, звертаючись до суду, позивач не завжди може отримати ефективний захист свого суб'єктивного права в межах виключно одного виду судочинства [7]. Особливо цей процес характерний для сфер гарантування та забезпечення основних (фундаментальних) прав людини, в тому числі і в сфері різноманітних приватноправових відносин. Також слід вказати на постійне ускладнення системи і структури правовідносин під час захисту прав і свобод осіб судами. Проблема посилюється, коли певні галузеві права також є основними (фундаментальними) і одночасно підлягають конституційній охороні й захисту. У зв'язку з цим прагнення захистити своє порушене суб'єктивне право в повному обсязі формує необхідність ініціативи не тільки судового захисту прав і свобод людини і громадянина та інших учасників суспільних відносин, а й ініціювання конституційного провадження за конституційною скаргою визначених законом осіб (ч. 4 ст. 55 Конституції України).

Завершується судовий захист, навіть після розгляду конституційної скарги КСУ із формуванням конституційно-правового змісту норми закону чи без такого, у суді, шляхом ухвалення остаточного вирішення судового спору на національному рівні. Таке вирішення з позиції судового правозастосування зводиться до розв'язання проблеми: **як саме (яким чином) суд застосовує ті чи інші приписи закону** (виділено нами – *О.К.*) під час перегляду судової справи.

Особлива складність сьогоденних реалій судового правозастосування полягає у тому, що норми права як основа вирішення справи отримують періодичні зміни або можуть їх очікувати (наприклад, зареєстровані законопроекти діаметрально протилежного змісту) тощо. Законодавство, на підставі якого суд вирішує справу і застосовує його норми, часто змінюється не за потребами часу, а залежно від політичної доцільності чи перманентних реформ, інколи заради реформ. Й часом внаслідок мінімальних семантичних змін норми права можуть трансформуватися у глибоко смислово розумінні.

Зокрема, негативною новелою законотворчої техніки останніх п'яти років стало викладення законів у нових редакціях замість прийняття нового законодавчого акта. При цьому законодавець не обмежився тільки актами матеріального права. У 2017 році ВРУ, по суті, прийняла усі нові правила судових процесів у порядку ГПК України, КАС України, ЦПК України, виклавши нову редакцію цих процесуальних кодексів і побудувавши її на максимально уніфікованих

засадах. Тобто процесуальні кодекси були викладені як закон в редакції закону. Також було прийнято ряд нових законів, що стосуються останньої стадії захисту прав осіб, зокрема Закон України «Про виконавче провадження» [11], Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [12] тощо. Ці акти, окрім норм матеріального права, містять у собі чималу кількість норм процесуального значення.

На жаль, механізм втілення вказаних процесуальних кодексів (через два тижні після набрання ними чинності) для судів першої і апеляційної інстанції, котрі розглядають і переглядають судові справи у повному обсязі паралельно із існуванням надзвичайно високого навантаження, створив засади правової невизначеності не тільки для суддів і юридичної спільноти, а загалом для будь-якого пересічного громадянина як учасника найближчих судових проваджень з початку набрання чинності новими редакціями кодексів. Це сталося, зокрема, у зв'язку з тим, що процесуальні кодекси у новій редакції наразі містять застереження: «справи у судах першої та апеляційної інстанцій, провадження у яких відкрито до набрання чинності цією редакцією Кодексу, розглядаються за правилами, що діють після набрання чинності цією редакцією Кодексу» (пп. 9 п. 1 р. І «Перехідні положення» ГПК України, пп. 9 п. 1 р. І КАС України, пп. 9 п. 1 р. І ЦПК України) [8].

Законом № 2147-VIII не було встановлено достатнього проміжку часу, насамперед для суддів перших і апеляційних інстанцій, щоб опанувати увесь комплекс нових процесуальних правил розгляду судових справ у різних юрисдикціях. Також юридична спільнота й громадськість не мали об'єктивної можливості належним чином пристосуватися до нових умов правового регулювання. Примітним є те, що попередня законотворча діяльність ВРУ стосовно кодифікованих актів враховувала строк відтермінування у межах від півроку до року з моменту прийняття до набрання чинності кодексами.

Розмірковуючи над можливостями уніфікувати судові правозастосування у період транзитного законодавства, слід зауважити, що нещодавно КСУ висловив позицію про необхідність розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності. Так, у рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(ІІ)/2020 [17] КСУ зазначив, що «У контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Конституційний Суд України у Рішенні від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 наголошував, що принцип верховенства права передбачає внесення законодавчих змін із визначенням певного перехідного періоду (розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності), який дасть особам час для адаптації до нових обставин; тривалість перехідного періоду у разі зміни юридичного регулювання суспільних відносин має визначати законодавець у кожній конкретній ситуації з урахуванням таких критеріїв: мети закону в межах правової системи і характеру суспільних відносин, що ним регулюються; кола осіб, до яких застосовуватиметься закон, і їх здатності підготуватися до набрання ним (його новими положеннями) чинності; інших важливих обставин, зокрема тих, що визначають час, необхідний для набрання чинності таким законом (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини) [17].

Конституційний Суд України виходить з того, що зміни в юридичному регулюванні має бути вчинено так, щоб особи, юридичного статусу яких такі зміни стосуються, мали реальну можливість пристосуватися до нової юридичної ситуації, зокрема, встигли реалізувати певні права (вчинити потрібні дії) у спосіб, встановлений законодавством до внесення відповідних змін. За певних обставин, зокрема якщо нове законодавче регулювання погіршуватиме юридичний статус осіб, законодавець повинен передбачити достатній перехідний період (розумний часовий проміжок) з моменту опублікування закону до набрання ним чинності (початку його застосування), протягом якого зацікавлені особи мали б можливість підготуватися до виконання вимог, передбачених новим законодавчим регулюванням» (п. 4.1. мотивувальної частини рішення від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020) [17]. Викладене дає підстави для висновку, що законодавець, виклавши у 2017 році процесуальні кодекси у новій редакції (а по суті це були нові процесуальні акти, якими суддя має керуватися у своїй діяльності), створив усі умови також для транзитності сучасного процесуального законодавства. Це обґрунтовується таким.

Всі процесуальні акти сьогодні діють як закон в редакції закону, що створює істотну незручність у використанні конкретного кодексу для вивчення спірної ситуації учасниками судових процесів залежно від стадії оскарження справи і встановлення процесуальних правил, що діяли у цей період під час реалізації, участі вказаних осіб у реалізації права на судовий захист тощо.

Не меншу складність на початку викликали правила застосування судами новел процесуальних кодексів. Слід нагадати, що будь-який законодавчий акт зазвичай складається із трьох складників: 1) преамбули (сфера дії закону, коло осіб, на яких поширюється дія тощо – не в усіх законах); 2) основних положень (правила для суб'єктів права, на яких поширюється дія закону); 3) і прикінцевих і перехідних положень (що відповідають за порядок і умови імплементації основних положень і не можуть створювати нових правил поведінки).

Утім, викладення процесуальних кодексів у новій редакції передусім створило плутанину із дією норм права в часі, оскільки пп. 9 п. 1 р. І «Перехідні положення» ГПК України, пп. 9 п. 1 р. І «Перехідні положення» КАС України, пп. 9 п. 1 р. І «Перехідні положення» ЦПК України створювали колізії із загальними засадами здійснення судочинства судами і дією законодавства про господарське / адміністративне / цивільне судочинство (ч. 3 ст. 3 ГПК України, ч. 3 ст. 3 КАС України, ч. 3 ст. 3 ЦПК України): «Проведення в цивільних справах здійснюється відповідно до законів», **чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи** (виділено нами – О.К.). Тобто відбулася внутрішня колізія між основними і перехідними приписами процесуальних актів, розв'язання якої спочатку набуло дуалістичного характеру: певні суди (судді) завершували розгляд окремих процесуальних дій у справі за старими редакціями кодексів, а окремі – одразу здійснювали розгляд за новими, що інколи призводило до повернення розгляду справи на попередню стадію (наприклад, у позовному провадженні – відбувалося повернення на стадію підготовчого засідання тощо). Отже, суди перших і апеляційних інстанцій у кінці календарного 2017 року, окрім істотного навантаження на кожного суддю першої та апеляційної інстанції стикнулися із проблемою **правильного** (виділено нами – О.К.) застосування норм процесуального права з метою недопущення їх порушення. Адже логічним наслідком порушення норм процесуального права може бути оскарження такого рішення до судів вищих інстанцій з імовірним одночасним ініціюванням й дисциплінарного провадження щодо судді. Важливим при цьому є той факт, що суддя де факто перебуває в умовах неправильної законодавчої політики держави і має застосовувати такий закон, який є. Однак ситуація ускладнюється, коли норми законів формують законодавчу множинність процесуальних дій судді, що також пору-

шує правову визначеність. І тут ідеться не про судовий розсуд судді стосовно дискреції варіативності застосування норм матеріального права, на підставі якої вирішується спір. Прогнозованість не тільки матеріального, а й процесуального законодавства, чіткість та ясність процесуальних норм права є складником правової визначеності як конституційного елементу правової упевненості судді передусім щодо власної судової незалежності під час вчинення тих чи інших процесуальних дій. Оскільки в іншому випадку, як справедливо наголошує Ханс Петер Гравер, «суддя перебуває під тиском, коли законодавчий орган атакує право» [1, с. 222].

Закони приймаються з метою виконання їх приписів учасниками різноманітних суспільних відносин. Особа, відчуваючи і розуміючи несправедливість закону чи його окремих положень, зокрема на стадії виконання їх приписів, може реалізувати згідно із ч. 6 ст. 55 Конституції України будь-який не заборонений законом спосіб захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Звернення до суду у різних формах (найчастіше у позовному порядку) при цьому виступає найбільш поширеним і дієвим способом захисту. Свого часу КСУ на підставі ст. 3 Конституції України сформулював твердження про те, що «судовий спосіб захисту вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина» (абзац перший підпункту 3.2. пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного суду України від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010).

Тому наведений нами сучасний стан транзитності законодавства є ілюстрацією щоденних умов діяльності судді по застосуванню норм права під час здійснення правосуддя, оскільки майже кожного дня суд «як хранитель правових норм» змушений вирішувати «рівняння з багатьма невідомими», коли «невідомими» є «постійно перемінні норми права». На жаль, сучасний розвиток України ілюструє вже звичне відношення до такого стану як до умовної «константи», що, звісно, не сприяє єдності судової практики.

Це ще раз підкреслює важкість як забезпечення єдності судового правозастосування в умовах транзитного законодавства в Україні, так і забезпечення незалежності судді під час здійснення правосуддя. Адже саме незалежність судової влади є поширеним і важливим інструментом досягнення верховенства права [6, с. 272].

О.З. Хотинська і Л.М. Москвич наголошують, що чим більш незалежно й відкрито можуть діяти суди, тим більше їх вплив на зміни в суспільстві і функціональність демо-

кратичних інститутів. Публічність судових розглядів у контексті «перехідного правосуддя» має життєво важливе значення для цього процесу. У той же час саме незалежність судової влади та верховенство права є, можливо, найскладнішим механізмом створення і консолідації молодих демократій. Ризик полягає в тому, що упродовж перших років після зміни режиму (у статті ідеться про репресивний чи авторитарний режим – *О.К.*) суд як інструмент перехідного правосуддя може бути використаний для легітимації нової політичної еліти і політичного порядку [4, с. 536].

Перехідна юстиція в Україні вимагає справедливих правил і забезпечення верховенства права. Наша країна не єдина держава, що прагне подолати власний перехідний період і стати країною розвиненої демократії. Зокрема, П. Гаудер, розмірковуючи над розвитком верховенства права у реальному світі, наводить цікаву для цілей нашого дослідження цитату Карлоса Сантіно (яку у подальшому він критикує як розуміння верховенства права суто в інструментальному підході) [6, с. 258–259]. Карлос Сантіно зазначав про розвиток верховенства права в Латинській Америці таке: «Хоча швидке і наполегливе ухвалення рішень, необхідних для реалізації ринкових реформ першого покоління, часто потребує гнучкої судової системи, економічні реформи другого покоління, спрямовані на закріплення інституційних основ ринкової економіки, потребують абсолютно протилежного. Ринково орієнтовані економічні реформи не матимуть стійкого характеру без відновлення і зміцнення довіри до верховенства права. Зі зростанням надійності юридичних і, зокрема, судових процедур зміцнюється довіра і до процесу ухвалення політичних рішень. На більш загальному рівні можна сказати, що управління за допомогою актів виконавчої влади, яке розглядається як цінний актив на початковому етапі економічних реформ, на другому етапі реформ перетворюється на тягар» [5, с. 119; 6, с. 258–259].

На наш погляд, правова система України сьогодні перебуває на першому рівні, коли, попри демократичні гасла, інші гілки влади вимагають гнучкої судової системи. Але одночасно із забезпеченням єдності судової практики і прогнозованості судового правозастосування. Втручання інших гілок влади у судову є очевидним і неприхованим, що не сприяє єдності судового правозастосування. Враховуючи наведене, а також умови транзитного законодавства, мусимо констатувати, що єдність судового правозастосування буде тимчасовою, нестійкою і, на жаль, ситуативною.

Нагадаємо, що саме на ВС як на найвищий суд в системі судоустрою України покладено основне завдання – забезпечувати сталість та єдність судової практики, зокрема прецедентної практики ВС шляхом прийняття рішень, що мають загальне значення для судової практики. ВП ВС повинна сприяти єдності такої практики, усуваючи її різнобій. Відступлення від власних попередніх висновків без належного обґрунтування й мотивації не сприяє єдності судового правозастосування. Прикладом, зокрема, є висновки щодо застосування норм права ВП ВС у справі № 916/3006/17 [10]: «80. Велика Палата Верховного Суду вважає, що строк для звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, передбачений ст. 88 Закону України «Про нотаріат», безпосередньо пов'язаний з позовною давністю, встановленою ЦК України. Загальна позовна давність установлюється тривалістю у три роки (ст. 257 ЦК України). Отже, загальний строк для звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису становить не більше трьох років з дня виникнення у стягувача права вимоги до боржника незалежно від суб'єктного складу сторін у правовідносинах, тобто цей строк підлягає застосуванню й у відносинах між юридичними особами. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено іншу позовну давність, виконавчий напис видається у межах цього строку.

81. Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, викладеного в постанові Верховного Суду від 17 травня 2018 року у справі № 307/1580/17 щодо застосування положень ч. 2 ст. 88 Закону України «Про нотаріат», зокрема про те, що ця норма не обмежується трирічним строком нарахування заборгованості, на стягнення якої вчиняється виконавчий напис, за умови встановлення сторонами відповідно до ст. 259 ЦК України збільшеної позовної давності для відповідної вимоги, оскільки вважає, що зазначений строк не можна змінити домовленістю сторін» [10].

Відступлення від попереднього висновку ВС і формування нової правової позиції ВП ВС стало підставою для звернення Товариства з обмеженою відповідальністю «Укркава» до КСУ із конституційною скаргою про визнання такою, що суперечить Конституції України ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» [17]. 1 липня 2020 року Перший Сенат КСУ визнав цю норму закону такою, що відповідає Основному Закону України, виклавши у мотивувальній частині такі аргументи: «Конституційний Суд Укра-

їни вважає, що положення частини першої статті 88 Закону, відповідно до яких нотаріус вчиняє виконавчі написи за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, *а у відносинах між юридичними особами – не більше одного року* (виділено нами – О.К.), є чіткими, зрозумілими та однозначними, тобто таке нормативне регулювання виключає можливість довільного його трактування, тому застосування оспорюваних положень Закону особами (органами), діяльність яких ґрунтується на принципі верховенства права, жодним чином не призводить до протиправного позбавлення права власності» (абзац дванадцятий пункту 2.3. мотивувальної частини рішення КСУ від 1 липня 2020 року № 7-р(І)/2020) [16].

Такою юридичною позицією КСУ встановив конституційний зміст ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» в частині диференціації строків звернення до суду фізичних (три роки) і юридичних осіб (один рік) із вимогами звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису. Цим самим КСУ вказав на неправильність правової позиції ВП ВС, що загальний строк для звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису не більше трьох років з дня виникнення у стягувача права вимоги до боржника незалежно від суб'єктного складу сторін у правовідносинах, тобто цей строк підлягає застосуванню й у відносинах між юридичними особами [16].

Необхідно зазначити, що забезпечення єдності судового правозастосування у період транзитності законодавства вимагає консолідованої діяльності усіх публічних інституцій України, а не лише судів. Адже конституційний принцип рівності прав передбачає однакове застосування правової норми (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини рішення КСУ від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005). Крім того, слід навести й іншу позицію КСУ, що «складнощі у трактуванні законодавства через його неповноту, неясність, суперечливість чи прогальність не можуть бути підставою для ухилення суду від прийняття рішення по суті справи; однаковість практики застосування законодавства і усунення неоднозначності застосування законодавства судами в їх рішеннях забезпечується шляхом перевірки судових справ у касаційному порядку, узагальнення практики правозастосування Верховним Судом України (абзаци четвертий, шостий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали КСУ від 27 січня 2000 року № 16-у/2000).

### Висновки

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що, аналізуючи постанови ВП ВС й постанови інших підрозділів ВС, можна зробити висновок, що у багатьох справах, рішення в яких можуть мати загальне значення для судової практики, переважно постають такі проблеми, які не мають свого розв'язання лише у приписах чинного законодавства та інших джерел і потребують обґрунтування за допомогою доктринальних засобів та врахування соціальних (позаяридичних) аргументів. А також потребує вирішення законодавче врегулювання виключної проблеми, яку у правовій площині ВС розв'язав, однак сама по собі проблема не зникла.

Зауважуємо на необхідності початку й налагодження неформального діалогу у вигляді певних спільних нарад, а не тільки конференцій, круглих столів тощо, на яких будуть обговорюватися питання забезпечення єдності розуміння правових норм на першому етапі подолання перехідної юстиції в Україні, зважаючи на кардинально протилежні реформи останніх років. Це обов'язково впливатиме на єдність застосування правових норм як галузевого, так і конституційного розуміння. Тому слід наголосити, що на такі наради обов'язково мають бути залучені, окрім представників судової влади, Парламент, Кабінет Міністрів України і Конституційний Суд України. Підкреслюємо важливість залучення до неформального діалогу цих органів саме на першому етапі розвитку і впровадження верховенства права в усі сфери повсякденного життя українських громадян.

### Список використаних джерел:

1. Graver, Hans Petter. The Judicial Role and the Rule of Law. *Nordic Journal of Human Rights*. 2016. Vol. 34, NO 3, 222-225. DOI 10.007/978-3-62-44293-7 1.
2. Guidance Note of the Secretary-General. United Nations Approach to Transitional Justice. March 2010. [https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ\\_Guidance\\_Note\\_March\\_2010FINAL.pdf](https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf).
3. Nigel Rapport. *Distortion: Social Processes Beyond the Structured and Systemic* (Routledge Studies in Anthropology) 1st Edition. Routledge; (August 16, 2017), 185 p.
4. Oksana Khotynska-Nor, Lidia Moskvych and other. Role of Confidence and Supply Chain Strategy during Legitimization of Justice in Countries of Transitional Period. P. 533–534. URL: <https://ojs.excelingtech.co.uk/index.php/IJSCM/article/view/4104/2066>.
5. Santiso Carlos. "The Elusive Quest for the Rule of Law : Promoting Judicial Reform in Latin America". *Brazilian Journal of Political Economy* 23, 2003. No 3. P. 112–134.

6. Гаудер Пол. Верховенство права в реальному світі. Пол Гаудер. Пер. з англ.: Д. Вовк, В. Гончаров, К. Горобець та ін.; кер. Проекту Д. Лученко; наук. ред. Д. Вовк. Харків: Право, 2018. 392 с.

7. Berestova Iryna, Khotynska-NorOksana, Kopytova Olena, Bratel Oleksandr, Dronov Serhii. Subordinate Relationship between Civil and Constitutional Legal Proceedings in the Countries with an Autonomous Body of Constitutional Control. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues* (Print ISSN: 1544-0036; Online ISSN: 1544-0044). Research Article: 2020 Vol: 23.

8. Господарський процесуальний кодекс України в редакції Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/card6#Public>.

9. Моєсеєнко Д.М. форма постсоціалістичної держави: поняття, класифікація, тенденції розвитку: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2017. 255 с.

10. Постанова Великої Палати Верховного суду від 02 липня 2019 року у справі № 916/3006/17. URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/7-ri2020>.

11. Про виконавче провадження. Закон України від 02 червня 2016 року 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 30, ст. 542.

12. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів. Закон України від 02 червня 2016 року 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 29, ст. 535.

13. Про статус суддів. Закон України від м. Київ, 15 грудня 1992 року № 2862-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12#Text>.

14. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 10 липня 2010 року № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/ed20100707#Text>.

15. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червн. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545).

16. Рішення Конституційного Суду України (Перший Сенат) у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Укркава» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 88 Закону України «Про нотаріат» від 1 липня 2020 року № 7-п(І)/2020. URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/7-ri2020?fbclid=IwAR0fGJnlNzMxOILZwOLVlk0auyrtw1HzmldKAOm4qjU9Mv912Vdd2AZFRM>.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Мельничук Надії Миколаївни, Григор'євої Лілії Іванівни та Кліменко Марини Робертівни щодо відповідності Конституції України (конституційності)

положення підпункту 1 пункту 28 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3085>.

18. Савчин Михайл. Непрерывность национальной конституционной традиции в условиях вызовов и угроз, или О континуитете. URL: <https://zn.ua/internal/nepreryvnost-nacionalnoy-konstitucionnoy-tradicii-v-usloviyah-vyzovov-i-ugroz-ili-o-kontinuitete-253029.html>.

**Olena Kopytova. Security of the unity in judicial enforcement in the context of transit legislation**

*The article is devoted to the study of the problem of achieving unity of judicial law enforcement in the period of transit of legislation, because according to the principle of fidelity to the Constitution, court decisions must be based on the rule of law and resolve such rule of law. Unfortunately, this is difficult to achieve for countries in transition or countries in transition, in particular Ukraine. The goal is to reveal the prospects of ensuring the unity of judicial enforcement in the conditions of transit legislation. Research methods: comparative legal, dialectical, method of modeling, synthesis and formal-logical methods. It is emphasized that a person, feeling and understanding the injustice of the law or its individual provisions, in particular at the stage of implementation of their instructions, can implement in accordance with Part 6 of Art. 55 of the Constitution of Ukraine any way not prohibited by law to protect their rights and freedoms from violations and unlawful encroachments. Going to court in various forms is the most common and effective way of protection. It is substantiated that ensuring the unity of judicial enforcement in the period of transit of legislation requires the consolidated activities of all public institutions of Ukraine, not just the courts. It is proved that the constitutional principle of equality of rights presupposes equal application of a legal norm. In many decisions of the Supreme Court, decisions in which may be of general importance for judicial practice, there are mostly such problems that do not have their solution only in the provisions of current legislation and other sources. It is proved that such problems need to be substantiated by doctrinal means and taking into account social (non-legal) arguments. The necessity of legislative settlement of the exclusive problem, which was solved by the Supreme Court in the legal plane, is substantiated, but the problem itself has not disappeared. It is noted that informal dialogue should be initiated and established in the form of certain joint meetings, not only conferences, round tables, etc., which will discuss the unity of understanding of legal norms in the first stage of overcoming transitional justice in Ukraine, given the radically opposite reforms of recent years.*

**Key words:** rule of law, judicial enforcement, Supreme Court, exclusive legal issue, transit legislation, transitional justice.